

Arif Yunusov²⁰
**TÜRK DİLİNDƏ “GALAT-İ MEŞHUR” SÖZLƏRİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ
HAQQINDA**

Türk dilinin lüğət tərkibində təhrif edilmiş şəkildə yaygınlaşmış və sözlüklərdə də təhrif olunmuş şəkildə təsbit edilmiş keyfi söz mövcuddur. Orta əsrlərdən türk dilində bu şəkildə işlənməkdə olan sözlərə “galat kelimeler” deyilmişdir. Orta əsr dilçiləri “qələt” işlənən sözləri bir neçə növə ayırmışdılar: galat-ı basar (görünüş yanlışlığı), galat-ı fahiş (çox yanlış olan sözlər), galat-ı hiss (duyğu yanlışlığı), galat-ı rü’yet (rəng yanlışlığı), galat-ı gu (yanlış tələffüz), galat-ı nüvis (yanlış yazılış), galat-ı meşhur (məşhur yanlış) vs. “galat” - غلط - sözü ərəb dilində “yanlış” mənası ifadə edir²¹.

Həmin sözün düzgün yazılmaması da məşhur yanlışlardan olduğundan “galat”ta galat yapmış”- yanlış yanlış yazmış” deyimi yaranmışdı. Hətta iş o dərəcədə ciddi səviyyəyə yüksəlmişdir ki, türk dilində yanlış yazılmış sözlər lüğətməehtiyac yaranmışdır. Türk ziyalıları arasında “galat-ı meşhur lüğət-i fasihten evladır- məşhur yanlışlar düzgün sözlər lüğətindən üstündür” ifadəsinin populyar olması buna sübutdur. Orta əsrlərdə türk dilində işlənən əcnəbi mənşəli sözlərin orijinala uyğunluq dərəcəsinə görə, imla qaydaları baxımından yanlış və doğru adlanan qruplara ayırdılar. Yanlış olanlara “galat və ya galatat”, doğru olanlarına isə “sahih” deyilirdi²².

XIX əsrin ilk dövrlərindən türkcədə mövcud olan sözlərin orfoqrafiyasında sistemlilik yaratmaq məqsədilə xüsusi sözlüklər hazırlanmağa başlanılmışdı. Qaynaqların verdiyi məlumata görə, bu sahədə ilk təşəbbüs Kamil Paşazadəyə aiddir. Onun hazırladığı “Tenbih ela galati’l cahil ve-n-nebih”, “Risale-yi sakatat-i avam” kitabı və lüğəti qısa zaman içində geniş şəkildə yayılmışdı. Mustafa Kaçalının məlumatına görə, ərəb dilində yazılmış olan “Tenbih ela galati’l cahil ve-n-nebih” əsəri sonralar “Terceme-i galatatü’l avam” adıyla türk dilinə tərcümə edilmişdir²³. Hal-hazırda İstanbuldakı Topkapı muzeyində saxlanılan “Dürretü’l müntahabati’l mansure fi islahi’l galatat’l meşhure” adlı kitab qədim dövr katiblərinin tez-tez müraciət etdikləri sözlük olmuşdur və bu sözlüyün tərtibçisi Məhəmməd Hadfid əfəndidir. Həmin kitab 1804-cü ildə İstanbulda nəşr edilmişdir. Bu kitabdən daha əvvəlki dönəmə aid olan orfoqrafiya sözlüyünə təsadüf etmədiyimizdən onu, türk dilinin nəşr olunmuş ilk mətbu orfoqrafiya lüğəti adlandırma bilərik. Türk dilində yanlış yazılan və yanlış işlənən sözləri bir neçə qrupa təsnif etmək mümkündür²⁴.

Said Kəmal Paşazadə özünün yazmış olduğu “Galat-ı terceme” kitabında yanlışlıqların bir qisminin fransız dilindən türkcəyə tərcümə zamanı yarandığını qeyd etmişdir: “...tercüme demek (harf zarfeste ve ma’ani hemçü ab) medlulünce ab makamında olan ma’nayı birlisanın elfaz-ı zarfından digər bir lisanın zuruf-ı elfazına nakl itmek demek olup tecviz olunantezyinat zarf-ı cedidin suyu bozması ihtimaline mebni muhafızan ba’zı ecza-yı kimyeviye katmakkabilindendir²⁵”. Göründüyü kimi, müəllif, hərfi su qabına, mənanı isə o qabın içindəki suya bənzətmişdir. Onun düşüncəsinə görə, tərcümə etmək- bir qabdakı suyu başqa qaba süzmək deməkdir. Su xarab olmasın deyə ona cüzi miqdarda nə isə əlavə etmək caiz olduğu kimi, tərcümədə də bəzi xırda düzəlişlər etmək olar.

S. K. Paşazadə, edilən dəyişikliyin məna təhrifinə səbəb olmamasının çox önəmli olduğu qənaətindədir. Qeyd olunan müəllifin təsbitinə görə, əcnəbi dillərdən, xüsusən də fransız dilindən edilən tərcümələrdə bəzi sözlər türk dilində həm anlam, həm də yazılış baxımından yanlış şəkildə işlənərək dildə məqbul hala gətirilmişdir. Bu barədə müəllif “Fransızca sifətlərin mevsuflardan evvel veya sonra getirilməsi mezbahasından” başlığı altında məlumat vermişdir.

Mustafa Rüştü adlı filoloq “Tehzibü’l-kelam fi lisanı’l-havass ve’l-avamm ve izhabü’l-evham min ezhanı’l-enam” əsərində belə yazmışdır: “...bunu tahrirden garazımız derununda münderic galatatı ist’mal etmemeliyiz tavsiyesinde bulunmak değil, belki lisanımızda mevcut bütün galatatı bir yerde göstermekten ibarettir. Yoksa daire-i mezkure dahilinde iki çift söz söylemek, iki satır yazı yazmak bile müstehil olur...”. Sitatdan aydın olur ki, müəllifin məqsədi türk dilində aşkar etdiyi yanlışları təshih etmək deyil, sadəcə, onların yanlış işlənməsinin, nəticətibarı ilə türk dilində problemlərə səbəb olduğunu xatırlatmaqdan ibarət olmuşdur. XIX əsrdə İstanbul ədəbi mühitində yaxşı tanınan Ali Seydi adlı dilçi “Deffer-i galat”da yazır ki, hər hansı bir dil, qrammatik qaydalardan yaranmamışdır, əksinə, qrammatik qaydalar dildən yaranmışdır: “Lisanın kaideden değil, bilakis kaidenin lisandan tevelliüd eylediğine vakıf olanlarca malumdur ki...”, “... galat-ı meşhurun fasihi-i mehcurdan evla olduğu... derkar...”, “... isti ‘mal-i umumiye dahil olarak senelerden beri ta ‘ammim ve teessüs etmiş kelimat ve terkiabat-ı gayr-ı sahihenin fasihleriyle, asillarıyla istibdaline kolaylıkla imkan bulunamayacağı emr-i aşikar ise de herkes kendi lisan-ı maderzadının esas ve mahiyyetini, kava’id ve nazariyyatını, elfazın menşə i’tibariyle olan keyfiyyatını bilmeğe, hangi kelimelere, terkipleresahih, hangilerine gayr-ı sahih demek lazım geleceğini öğrenmeğe mecbur²⁶...”.

Sitatdan aydın olur ki, türk dilində yanlış yazılmış sözlər həmin sözlərin doğru olan orijinal variantlarından daha çox yaygın xarakter almışdır. Bu yanlışlıqlar illər boyu müxtəlif məsləhətli adamlar arasında istifadə edilən xalq danışığı dilində də o

²⁰ BDU, dosent

²¹ Ahmet Vefik Paşa. Lehçe-i Osmani, (Haz. Recep Toparlı), Ankara, 2000, s.11

²² Hayati Develi. “Kemalpaşazâde ve Ebussuûd’un Galatât Defterleri”, İlmî Araştırmalar 4, İstanbul, 1997, s. 99

²³ Emin Eminoglu. “Yazı Dili Konuşma Dili İlişkisi ve Konuşma Eğitimi”, III. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı, 16-18 Aralık, İzmir 2010, s. 353

²⁴ Zuhâl Kültürel. Galatât Sözlükleri, Simurg Yayınları, İstanbul 2008

²⁵ Mustafa Rüştü, Tehzibü’l-Kelâm fi Lisâni’l-Havâss ve’l-Avâmm ve İzhabü’l-Evhâm min Ezhâni’l-Enâm, İstanbul, 1995, 146

²⁶ Abdulkadir Özcan. “Hafid Efendi”, TDV İslam Ansiklopedisi (DİA), C 15, İstanbul, 1997, s.206

şəkildə də sabitləşdiyindən indi onu orijinal şəklə gətirmək o qədər də asan məsələyə bənzəmir. İş o dərəcədə irəliləmişdir ki, sözlərin hansı variantının doğru, hansı variantının yanlış olduğunu müəyyənləşdirmək imkansızdır.

Məsələn, bu gün türk dilində işlənən “pərşembe” sözünün orijinal və doğru şəkli “pəncəşənbə”dir. Göründüyü kimi, orijinal variantdakı “pəncə” sözü türkcədə “pər”, “şənbə” sözü isə “şəmbə” şəklini almışdır. Başqı sözlə, orijinal variantda 9 səsdən ibarət olan “pəncəşənbə” sözü türk dilinə keçdikdə ilk hecadakı “n” səsi türk dilində xitəsə olunmuş, “c” səsi “t” səsinə keçmiş, ikinci hecadakı “n” səsi isə “b” səsinin təsiri ilə qoşa dodaq samiti olan “m” səsinə çevrilmişdir. Orijinal dildə “pəncəşənbə” sözü həftənin beşinci gününü, türk dilində isə həftənin dördüncü gününü ifadə edir. Başqı sözlə, həm fonetik, həm də semantik baxımdan ciddi dəyişiklik baş vermiş və bu yanlışlıq türk dilində artıq məqbul şəkli almışdır. İndi hamı bu sözü yanlış yazır və yanlış da tələffüz edir. Başqı bir nümunə: türk dilində işlənən “zampara” sözünün orijinal şəkli “zənbarə”dir. İki sözün— “zən” və “barə” sözünün birləşməsindən yaranan bu söz türk dilində fonetik baxımdan təhrif olunaraq “zampara” şəklini almışdır. Təhriflər çox ciddidir: **zən-zam, barə-para.**

Fars dilindən türk dilinə keçmiş və “özgür” mənasında işlənən “sərbəst” sözünün farsçada orijinal mənası “başı örtülü, başı bağlı” şəklindədir və öncələr “سر بستە - sər bəstə” formasında işlənmiş, daha sonra “سر بست - sərbəst” şəklini almışdır. Morfoloji baxımdan mürəkkəb sözdür, sər- baş, bəst- sözü bəstən-bağlamaq- sözünün feil əsasıdır.

Türk dilində işlənən “hasta” sözü də fars mənşəlidir. Türk dilinə təhrif olunmuş və mənası dəyişdirilmişdir. Orijinalda “xəstə – خسته” şəklində yazılan bu sözün əsl mənası “yorğun, əzgin; sıxıntı” olsa da türk dilində həmin söz “sağlıq durumu normal olmayan, səhhətində problemlər olan” mənasında alqılanmış və həmin şəkildə də dildə yaygınlaşmışdır. Qeyd edək ki, türk ədəbiyatına “hasta” sözü hətta məcazi mənə da kəsb edərk “aşiq” mənası da ifadə etməkdədir: *Oğlum, ben bunun hastasıyım.* Fars dilində nitq etiketində “*yorulmayasan*” mənasında “*xəstə nə başı*” deyimi çox populyardır. Türklərin alqıladıqları, səhhətində problem olanlara isə farsçada “bimar” deyilir. Müqayisə üçün xatırladaq: *hastana- bimaristan.* Yeri gəlmişkən, Məhəmməd Füzulinin məşhur qəzəlində də “xəstə” mənası verən “bimar” sözü işlənmişdir:

Qamu bimarinə canan dəvayi- dərd edər ehsan,

Neçün qılmaz mənə dərman, mənə bimarı sanmazmı?

Türk dilinə yunan dilindən keçmiş “aforoz” sözü “qovmaq” mənasındadır. Yunanca da “αφορισμός”-*aforismos*- kilsə tərəfindən tətbiq edilən cəza üsuluna deyilir. Türkiyədə işlənən “aforoz” sözünün Azərbaycan türkcəsində qarşılığı “mürtəd” sözüdür. Göründüyü kimi, türk dilində yunan mənşəli “aforismos” sözü təhrif olunaraq “aforoz” şəklini almışdır.

Eyni mənşərəni Avropa dillərindən türk dilinə keçmiş sözlərdə də müşahidə etmək mümkündür. Məsələn, türk dilində işlənən və “şərf” mənası verən “fular” sözünün orijinal variantı fransızca “foulard” şəklindədir. Və ya türk dilində “ağa, cənab, əfəndi” sözlərinin qarşılığı olaraq işlənən “mösyö” sözünün fransız dilindəki yazılışı “monsieur” şəklindədir.

Ali Seydi hesab edir ki, bütün ziyalılar ana dillərinin təəssübünü çəkməklə bərabər, dilin qayda-qanunlarını da dərindən bilməlidirlər. Türk dilinin əcnəbi dillərdən təmizlənməsinin tərəfdarı olan Filiz Tekin Halid “Yeni galat” əsərində qeyd edir ki, “*dilimizdə hatalar çoğalmaya başladı; bu gidiş ilə dahada çoğalacaq görünür. Bunun önünə keçmənin acaba hiç çaresi yok mudur? Bence vardır; o dadilimizi Arap ve Acem lügatlarından temizlemek ve hele bunları kaide ve terkipleri ile kullanmağive Arapçada tasrifat yapmayı bi'l-külliyə terk etməktir*”²⁷.

Filiz Tekin Halid, xüsusən əski əlifbanın türk dilinin fonetik xüsusiyyətlərini yetərincə əks etdirmədiyindən, ərəbcədə mənası bilinməyən sözlərin düzgün oxunuşunun mümkünsüzlüyündən şikayətlənir. Onun düşüncəsinə görə ərəb dilində olmayan “ı”, “o” və “ü” səslərinin, təbii olaraq qrafik işarələri də olmadığından türk mənşəli sözləri ərəb əlifbası ilə yazmaq problemlər yaradır.

Mehmet Hafid əfəndi tərtib etmiş olduğu “Ed-dürerü'l-müntahabätü'l-mensure fi-islâhi'l-galatâtî'l-meşhure” adlı sözlükdə Kemelpaşazadenin və Əbdüssəid əfəndinin tərtib etdikləri sözlüklərdə ancaq ərəb mənşəli sözlərin yer aldığını, türk dilinə başqı dillərdən, məsələn fars və yunan dillərindən keçmiş sözlərin sözlüyə daxil edilmədiyini qeyd etmişdir. Onun fikrinə görə, bir dildən başqı dilə keçən sözlər mütləq o dilin qaydalarına uyğun şəkildə işlənməlidir²⁸. Sözlüklərdə dilə keçmiş leksik vahidlərin mənşəyi, ilkin mənası, orijinal dildə yazılış şəkli də təsbit edilməlidir.

Eyni zamanda, sözlüklərdə alınma sözlərin məruz qaldığı yeni mənə dəyişikliyi də mütləq mənada qeyd olunmalıdır. Müəllifin fikrinə, türk dilinə tərcümələr vasitəsilə keçən sözlərin doğru yazılışına nail olmaq vacibdir. Mehmet Hafid əfəndi hesab edir ki, türk dilində mövcud olan yanlışlıqların bir qismini az savadlı və ya savadsız insanlara, bir qismini isə oxumuş, savadlı insanlara aid etmək olar. Xüsusən, yazıçıların öz əsərlərində məhəlli şivələri təsvir etmək üçün loru danışq dilindən istifadələri yolverilməzdir.

Bəzi oxumuşlar isə, ana dillini bilmədiklərindən və ya zəif bildiklərindən qürur duyaraq necə gəldi yazırlar və aşağı səviyyəli üslub nəticəti ilə türk dilinə zərər vurur: “*Galatlar, Türkçeye giren yabancı asıllı kelimelerin Türkçe kuralların etkisiyle nasıl birdeğişim içine girdiklerini göstermeleri bakımından oldukça önemlidir. Galatları ele alan eserleri gözden geçirdiğimiz takdirde imladan, manaya; fonetikten morfolojiye kadar bütündəğişikliklerin galat bahsinin içinde yer aldığını görmekteyiz*”. Müəllif türk dilində özünün müşahidə etdiyi məşhur yanlışlıqları (galatları) aşağıdakı şəkildə qruplaşdırmışdır:

1. Ərəb şəkliçilərinin türk mənşəli sözlərə əlavə edilməsi: gidiş + at, var + iyat

²⁷ Recep Toparlı. “Türkçemizdeki Galat Sözler”, Türk Dili 540, Ankara 1996, s. 607

²⁸ Kemal Yavuz, “Galat. Galatlar ve Muini”nin Dildeki Tasarrufları”, Türk Dünyası Araştırmaları-60, Haziran 1989, s. 128

- 2.Fars şəkilçilərinin türk mənşəli sözlərə əlavə edilməsi: dil + baz, boru + zen (bu söz son zamanlar təhrif edilərək “borazan” şəklində yazılıp tələffüz edilir), iş + güzar
- 3.Ərəb və türk sözlərinin birləşərək mürəkkəb söz yaratması: man + kafa
- 4.Fars və türk sözlərinin birləşərək mürəkkəb söz yaratması: balık + hane, ak + şam
- 5.Türk və fars sözlərinin izafət təşkil etməsi: sancağ-ı şerif, donanma-yı hümayun, resm-i geçit
- 6.Təkrarlanan türk mənşəli sözlərinin farscaya aid şəkilçilərlə işlənməsi: ay + be + ay, gün + be + gün
- 7.Lüzumsuz olaraq türk və ərəb şəkilçilərinin paralel işlənməsi: Arabi + ce, Farsi + ce, şamdan + lık
- 8.Türkcə sözlərin müxtəlif variantlarda yazılması və tələffüz edilməsi: berk-bek, uçkur-ıçkur, böbrek-bögrek, irmik- yarmık
9. Ərəb sözlərində təkrar isimdən isim düzəldən şəkilçinin işlənməsi: tekaüd + lük.
- 10.Sifətin dərəcələndirilməsində eyni mənənin təkrar türkcə verilməsi: daha âlâ, en akdem, en asgari
- 11.Tarixən doğru işlənmiş türk sözlərinin təhrif edilməsi: cam-eriği- can eriği, kurşak-kuşak, konur al-kumral²⁹.

Türk dilində mövcud olan “balıqçıl” sözü yaygın olan məşhur yanlışlardanır. Əslində, bu söz daha qədim zamanlarda “balıqçın” şəklində olmuşdur. Bu gün türk dillərində bu qəbildən olan “güvercin / göyərçin, bildircin / bildirçin, sığırçık / sığırçın, kırlangıç / qaranquş = bəbərçin sözləri həmin istilahnı “balıqçın” şəklində olması ehtimalını qüvvətləndirir. Bizcə, “balıqçın” sözü türk və fars sözlərinin qarışığından yaranmışdır. Sözü tərkibindəki “çin” komponenti fars dilində işlənən “çidən”- “چیدن” – “dərmək, qoparmaq, üzmək, kəsmək; dənəmək, toplamaq, yığmaq” məsdərinin şəkil dəyişməsidir. Təsadüfi deyil ki, toyuq və quşların qida borusuna “çinədan” deyilir, yəni, “qidanın toplandığı yer”. Maraqlıdır ki, hal-hazırda təhrif olunaraq yanlış şəkildə yazılan və tələffüz edilən “balıqçıl” sözü orta əsr çağındakı türkcəsində daha doğru şəkildə — بالیقچین işlənmişdir. Bu gün Anadolu türkcəsində “boncuk” şəklində yazılan və tələffüz edilən söz orta əsrlərdə təhrif olunmadan “muncuk”- منجوق - şəklində işlənmişdir. Yeri gəlmişkən bu söz, Çağatay və Azərbaycan Türkcəsində hələ də orijinala uyğun şəkildə yazılır və tələffüz edilir.

Müasir türk dilində yanlış işlənən sözlərdən biri də “ela” kəliməsidir. TDK (Türk Di Kurumu) sözlüyündə həmin sözün mənası “*gözde sarıya çalan kestane rengi*” şəklində izah olunmuşdur. Hər şeydən əvvəl, qeyd etməliyik ki, türk dilinin əsas qanunlarından biri ahəng qanunudur. Çox təəssüf ki, müasir türk dilində türk mənşəli sözlərin bəzilərində bu mühüm qanuna riayət olunmamışdır. Tarixən doğru yazılan və tələffüz edilən *ana, qardaş, alma, ala* vs sözlər XX əsrin 30-cu illərindən etibarən Türkiyə ərazisində müvafiq olaraq **anne, kardeş, elma, ela** şəklində lüğətlərə daxil edilmişdir. Azərbaycan dilinin izahlı lüğətində “**ala**” sözü fərqli şəkildə izah olunur: “**açıq-mavi**” (s.90). Yeri gəlmişkən, xatırladaq ki, orta əsr məxəzlərində də “ala” sözü bu mənada işlənmişdir³⁰.

Bu gün müasir türk ədəbi dilində yanlış yazılıb tələffüz edilən sözlərə “yüce, yütük” sözlərini də aid edə bilərik. Əslində “uca” və “ütük” şəklində daha qədim və daha doğru variantdır. Bəzi sözlərin yazılışı tarixi mənbələrdə müşahidə edilən variantlardan əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir. Məsələn: *emek-emgek, körü-köprüg, tavşan-tavuşkan, dağ-tağ, don-ton, menekşe- benefşe, kemik-süniük*.

Türk dilinə əcnəbi mənşəli sözlərin kütləvi şəkildə axını nəticəsində türk dilinin qrammatik quruluşuna böyük təzyiqlər yaranmışdır. Hətta türk mənşəli sözlərin yazılışında və tələffüzündə də ədəbi dil normalarının ciddi şəkildə təhrif edilməsi adı norma halına gəlmişdir: *Kız, sen beni öldürçen mi, çıldırçan mı? Ayağımı yerden kescem senin. Eve gıdyon di mi? Zabahtan uğraşacaana bir beni arasan ya*.

Xalq danışığı dilinə əcnəbi sözlərin əksəri yanlış şəkildə işlənilməkdədir: *carcur, damat, otobüs, traktör, kondoktor, istop, karko (kriko), mostra, panjur, patos (batöz), salamanca, sandiviç, sitres, sipor, ispiker* vb.

Təbii olaraq, türk dilinin vəziyyətini araşdıraraq “dili xarici sözlərin axınından necə qorumaq olar?” sualına cavab vermək zərurəti yaranır. Bizcə, türk dilinin də, Azərbaycan dilinin də əsas problemi texnoloji proseslərin sürətlənməsi dönməndə lazımı dil materialları ilə vaxtında təmin olunmaması ilə bağlıdır. Axı bütün texnoloji modernləşmə bizə Qərbi dünyasından gəlir. Bu bir inkar olunmaz faktıdır ki, müasir gənclik öz zamanının əsas hissəsini bilgisayar önündə, ya da telefonla danışmaqla keçirir. Çağdaş dünyanı sosial paylaşım vasitələri olmadan təsəvvür etmək heç mümkün də deyildir.

Bilgisayar ekranlarında, feysbuk səhifələrində, instaqramlarda, tviterlərdə, google arama motorlarında hər an qarşımıza ingilis dilində yazılar çıxır. İstər-istəməz nitqimizə “*çat, surf, web kamera, login, sayt, downlad, fayl, delit, sörc*” vs yüzlerce söz daxil olmuşdur. Nəzərə alsaq ki, indi qəzet, jurnallarla bərabər həm də kitabları bilgisayarla, internet vasitəsilə oxumaq, e-mail vasitəsi ilə yazışmaları gerçəkləşdirmək adı hal almışdır, o zaman türk və Azərbaycan dilinin qarşılaşdığı problemi təsəvvür etmək çətin olmaz. Bu mənada ingilis dili özünün nüfuz edici gücünü günbəgün artıraraq nəticə etibarlı ilə türk dilinə və başqa dillərə saysız-hesabsız miqdarda yeni-yeni sözlər gətirməkdə davam edir.

Türk dili tədqiqatçısı Feyza Hepçilingirlərə görə, son onillikdə internet dünyası və televiziya 600-700 il ərzində türk dilinə gəlmiş əcnəbi sözlərdən daha ziyadə alınma sözlərin keçməsinə səbəb olmuşdur. Tədqiqatçının düşüncəsinə görə, səhərdən axşamədək televiziya kanallarında və youtube internet vasitəsilə milyonlarca evə tirajlanan seriallar, mahnılar, reportajlar, xəbərlər türk dilinin varlığını çox ciddi şəkildə təhlükə altına almışdır. Xüsusən, Show, Star, Flash vs televiziya kanallarında vaxtaşırı yayımlanan “Top Secret”, “Pop Stop”, “TopOn”, “First Class”, “Magazin Forever” vs əcnəbi adlı verilişlər

²⁹Burhan Paçacıoğlu. VIII - XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı, Bizim Büro Basım Evi, Ankara, 2006, s. 24

³⁰Bilâl Yücel, “Doğu Türkçesinin Gelişme Dönemleri”, Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri, Sayı 1, Dilek Matbaası, Sivas 2001, s. 36

müasir gənclərdə türk dili bərəsində yanlış təsəvvürlər yaradır. Son dövr mətbuatında da eyni vəziyyəti müşahidə etmək olar. Onların səhifələrində hədsiz dərəcədə əcnəbi mənşəli sözlərə rast gəlmək çətin məsələ deyil. Məsələn:
Öte yandan bu durum çocuğu çok hızlı bir şekilde popüler yapabilir, kızın popülerliği çok hızlı bir şekilde de ortadan kalkabilir. (Milliyet; 09.05.2017).

Beyoğlu'ndaki galerinin Teknosa'ya dönüştürülme kararı henüz Sabancı Holding tarafından deklare edilmese de sanatçılar dün, sanat merkezi önünde bir protesto gösterisi düzenledi. (Milliyet; 09.05.2017)

Dört telefon operatörü aynı aboneye hizmet verebilecek (Cumhuriyet; 06.05.2017)

AB mevzuatına uygun et üretimine ilişkin Türk Gıda Kodeksi yayınlandı. (Hürriyet; 08.05.2017)

Turnuva, yarınki kupa seremonisi ve kokteyli ile son bulacak. (Hürriyet, 08.05.2017)

Bu örnək parçalarda Türk Dil Kurumunun 1930-cu illərdə başlamış olduğu dildə özləşmə prosesinin nəticəsinin ürəkəçici bir mənərə olmadığını nümayiş etdirir. Son dövrdə türk dilində yeni tərkibi və mürəkkəb feillər yaranmışdır: *zoom yapmak, moodda olmak, start almak, klip yapmak, refreş etmek, full doldurmak, format atmak, tvit atmak, mesaj yazmak, empoze etmek, konsentrense olmak, moral bulmak, singl çıkarmak, albüm yapmak, selfi çekmek* vs.

Müşahidələr göstərir ki, türk dilində yanlış işlənməkdə olan əcnəbi mənşəli sözlərin sayı durmadan artır. Bu vəziyyətin daha da mürəkkəbləşməməsi üçün təcili tədbirlər görülməli, kütləvi informasiya vasitələrində dilin təhrif olunmasının qarşısını alacaq xüsusi komissiyalar yaradılmalı və bu komissiyalar daim KİV-lərin dilin orfoqrafiya və orfoepiya qaydalarına riayət etməsini nəzarətdə saxlamalı, həmin komissiyalara xüsusi səlahiyyətlər verilməlidir.

Ədəbiyyat

1. Abdulkadir Özcan. "Hafid Efendi", TDV İslam Ansiklopedisi (DİA), C 15, İstanbul, 1997
2. Ahmet Vefik Paşa. Lehçe-i Osmani, (Haz. Recep Toparlı), Ankara, 2000
3. Bilal Yücel, "Doğu Türkçesinin Gelişme Dönemleri", Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri, Sayı 1, Dilek Matbaası, Sivas, 2001
4. Burhan Paçacıoğlu. VIII - XVI. Yüzyıllar arasında türkçenin sözcük dağarcığı, Bizim Büro Basım Evi, Ankara, 2006
5. Emin Eminoğlu. "Yazı Dili Konuşma Dili İlişkisi ve Konuşma Eğitimi", III. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı, 16-18 Aralık, İzmir, 2010
6. Hayati Develi. "Kemalpaşazade ve Ebussuud'un Galatlat Defterleri", İlmî Araştırmalar 4, İstanbul, 1997
7. Kemal Yavuz, "Galat. Galatlat ve Muini"nin Dildeki Tasarrufları", Türk Dünyası Araştırmaları-60, Haziran, 1989
8. Mustafa Rüşdi. Tehzibü'l-kelem fi lisani'l-havass ve'l-avamm ve izhabü'l-evham min ezhani'l-enam, İstanbul, 1995, 146
9. Recep Toparlı. "Türkçemizdeki Galat Sözcükleri", Türk Dili 540, Ankara, 1996
10. Zuhâl Kültürel. Galatlat Sözcükleri, Simurg Yayınları, İstanbul, 2008

Об особенностях "общеизвестных ошибок" в турецком языке

Резюме

В турецком языке ряд слов несмотря на их ошибочное правописание и искаженное значение очень широко распространен и вошел в словарный состав. Такие слова называются "общеизвестными ошибками". Часть из этих ошибок были сделаны в средневековье, а подавляющее большинство таких "общеизвестных ошибок" были сделаны в XX веке. К сожалению, этот процесс до сих пор продолжается. В данной статье анализируются популярные ошибочные слова в турецком языке.

Ключевые слова: ошибка, слово, семантика, язык, контакт

On the peculiarities of "well-known mistakes" in the Turkish language

Abstract

In Turkish, a number of words despite their erroneous spelling and distorted meaning is very widespread and entered the vocabulary. Such words are called "common mistakes". Some of these mistakes was made in the Middle Ages, and the overwhelming majority of such "common mistakes" were made in the twentieth century. Unfortunately, this process still is going on. This article analyzes popular misspelled words in the Turkish language.

Keywords: mistake, word, semantics, language, contact

RƏYÇİ: dos.E.Vəliyeva